

TOMISLAV LADAN
BOSANSKI GRB

Poznati i ugledni esejist, kritičar, kozer, književni prevoditelj, javlja se sada i svojom prvom beletrističkom prozom – romanom, za koji se može reći da će u hrvatskoj književnosti, pa i u južnoslavenskim književnostima, značiti višestruku novost. To je proza obilna formalnim i neformalnim novinama i u jeziku, i u pravopisu, i u grafici, u kompoziciji, slici itd., itd., u gotovo svim izražajnim sredstvima, ali također i proza sa znatnim sadržajnim inovacijama, s vlastitim pristupom i vlastitim razrješenjem teme. Proza izrazito eksperimentalna, ali i krajnje racionalno konstruirana; eufemistična i akademski intelektualistična, katkad apstraktna do iracionalnog, pa ipak kao malo koja naša proza uronjena duboko u naš život, naš svijet, naš jezik, mentalitet, našu krv, i kroz to do zadnjih konzekvenci realistična, upravo detaljistička i veristička. Kontroverzna i dosljedna u isti mah. Izgrađena je na osnovi poznatog povijesnog grba, s mnoštvom životnih asocijacija na njegove likovne simbole, kroz koje nekoliko mladih ljudi uz pomoć starijeg mentora oživljuju tri kontinuirana razdoblja suvremene Bosne: godine uoči Drugoga svjetskog rata, ratno vrijeme, i prvo poslijeratno doba – ustvari, jedno djetinjstvo, dječastvo i mladost. Premda je ovo viđenje Bosne mnogooko i raznoliko, jasno se osjeća ipak samo jedno dijete, jedan dječak i samo jedan mladić, koji je ujedno danas, u trenutku stvaranja, svoj zreli mentor. I tako je ovaj (poli-) triptih zapravo jedinstvena duhovna panorama i jedne zemlje i još nešto šireg južnoslavenskog podneblja. Doduše, istrzana i mozaički slagana, ili čak (po riječima autorovim) komponirana kao

razvijen snop igraćih karata, ali jedinstvena po duhu, po tragigrotesknom, ciničnom, paklenski nacerenom odrazu jedne košmarne stvarnosti, povijesne, socijalne, jezične, moralne i materijalne. Kroz asocijativnu struju svijesti i kroz unutrašnje monologe, s nesvakidašnjom erudicijom i zapanjujućim jezičnim instrumentarijem, izranjaju iz ove proze čitavi mali esejistički traktati ili beletristički biseri o frajerluku, vesternima, UNRRI, dječjoj tučnjavi, ubijanju mačke, o vojnicima koji se kupaju u rijeci, o ženi u koitusu, itd. U Ladanovoj prozi smjenjuju se najsuptilniji, gotovo znanstvenički egzaktni i neutralni, hladni pasaži, s vulgarnim i izravnim, lokalno i osobno intoniranim jezikom pučke dosjetke; ton gatki, visokoparnog okolišarenja i precioznosti s kalamburskim i sarkastičnim tonom; smjenjuju se stilovi, govori, dijalekti i pravopisi, i lica se općenito više karakteriziraju jezikom, nego konvencionalnim literarnim sredstvima, a i sam pisac izražava se često isključivo kroz lingvističke simbole. Neiscrpiva građa i prava kušnja za književnu kritiku, koja će s vremenom svakako ispitati i utvrditi stupanj vrijednosti ovog Ladanova beletrističkog prvenca. Mi možemo ipak ustvrditi da je to djelo znatnih umjetničkih kvaliteta, i možda još značajnije kao prodor u nove i neistražene predjele našeg jezika, to jest naše svijesti i naše egzistencije. Objavljivanjem ove knjige »Zora« ne ispunjava samo svoje konvencionalne obveze prema našoj tekućoj književnoj proizvodnji, već zadovoljava i svoje više ciljeve.

(1975)